

GIÁO DỤC DI SẢN VĂN HÓA CHO HỌC SINH TRUNG HỌC CƠ SỞ TRÊN ĐỊA BÀN QUẬN HÀ ĐÔNG, THÀNH PHỐ HÀ NỘI

LƯƠNG HUỆ MINH*

Nếu sách sử ghi lại những sự kiện quan trọng của dân tộc bằng ngôn ngữ thì di sản văn hóa là kết tinh những nét đẹp truyền thống, những tinh hoa lịch sử để lại. Di sản văn hóa là sản phẩm vật chất và tinh thần gắn liền với cộng đồng dân cư, có giá trị lịch sử, văn hóa, khoa học, thể hiện bản sắc của cộng đồng, được lưu truyền từ thế hệ này qua thế hệ khác. Bài viết tập trung phân tích vai trò, thực trạng của việc giáo dục di sản văn hóa và đề xuất một số giải pháp giáo dục di sản văn hóa cho học sinh trung học cơ sở trên địa bàn quận Hà Đông, thành phố Hà Nội hiện nay.

Từ khóa: Học sinh trung học cơ sở; di sản văn hóa; giáo dục di sản văn hóa; quận Hà Đông. If history books record a nation's significant events through language, cultural heritage embodies the essence of traditional beauty and historical refinement. Cultural heritage, with its tangible and intangible assets, is a reflection of each community's unique identity, carrying historical, cultural, and scientific value. These legacies are passed down from generation to generation. This article not only analyzes the role of cultural heritage education and its current state but also underscores the urgent need for solutions to enhance cultural heritage education for secondary school students in Ha Dong District, Hanoi.

Keywords: Secondary school students; cultural heritage; cultural heritage education; Ha Dong District.

NGÀY NHẬN: 16/01/2025

NGÀY PHẢN BIỆN, ĐÁNH GIÁ: 17/02/2025

NGÀY DUYỆT: 17/3/2025

DOI: <https://doi.org/10.59394/qlnn.350.2025.1130>

1. Đặt vấn đề

Di sản văn hóa ngày càng chứng minh vai trò quan trọng trong quá trình phát triển; điểm tựa vững chắc cho đời sống tinh thần của Nhân dân; là nguồn tài nguyên phong phú tạo ra các sản phẩm du lịch văn hóa độc đáo và khác biệt cho các địa phương trong cả nước. Theo đó, giáo dục di sản văn hóa là một trong những nhiệm vụ quan trọng góp

phần gìn giữ, phát huy bản sắc văn hóa của dân tộc; xây dựng, phát triển môi trường văn hóa lành mạnh ở địa phương; góp phần phát triển nhân cách cho học sinh gắn với lịch sử văn hóa, truyền thống yêu nước, ý chí cách mạng kiên cường, sáng tạo trong phát triển

** TS, Ban Pháp chế Hội đồng nhân dân quận Hà Đông, thành phố Hà Nội*

kinh tế - xã hội của địa phương, đất nước nói chung và của UBND quận Hà Đông, thành phố Hà Nội nói riêng.

2. Thực trạng việc giáo dục di sản văn hóa cho học sinh trung học cơ sở ở quận Hà Đông

Hà Đông với hơn 120 năm hình thành và phát triển, sau khi hợp nhất địa giới hành chính trở thành quận có diện tích lớn thứ hai của Thủ đô Hà Nội, với 48,34 km². Nơi đây là vùng đất cổ có mật độ các di tích lịch sử - văn hóa khá dày, tiêu biểu như các di tích lịch sử cấp quốc gia: ngôi nhà của cụ Nguyễn Văn Dương ở làng Vạn Phúc - nơi Chủ tịch Hồ Chí Minh đã viết “Lời kêu gọi toàn quốc kháng chiến”, hiệu triệu đồng bào đứng lên đánh đuổi giặc Pháp xâm lược; nhà lưu niệm Đại tướng Lê Trọng Tấn ở phường Yên Nghĩa, là nơi Đại tướng Lê Trọng Tấn - nguyên Tổng Tham mưu trưởng Quân đội nhân dân Việt Nam đã sinh thành và khởi động nguồn hoạt động cách mạng; Bảo tàng Đường Hồ Chí Minh ở Km 15, Quốc lộ 6, phường Yên Nghĩa; Đình An Định ở Nghĩa Lộ, Yên Nghĩa. Các di tích lịch sử cấp thành phố, như: Đền Độc Cước, mộ Công chúa ở phường Văn Quán, Đình An Phượng (nay là đình Phượng Bãi) ở phường Biên Giang...

Hà Đông còn là vùng đất có nhiều làng nghề truyền thống từ lâu đời, như: làng nghề dệt lụa Vạn Phúc, tuổi đời hơn 1.000 năm, được truyền tụng qua câu ca: “The La, lụa Vạn, chổi Phùng”; làng the La Khê, làng mộc Thượng Mạo, làng rèn Đa Sĩ... Ngoài ra, trên địa bàn quận Hà Đông còn có 48 lễ hội mang đậm nét văn hóa truyền thống làng quê của vùng đồng bằng Bắc Bộ.

Các di sản văn hóa của quận Hà Đông thực sự là tài nguyên quý, là hình thức dạy học trực quan nhằm bồi đắp kiến thức và rèn luyện kỹ năng cần thiết cho học sinh; khơi dậy niềm hứng thú học lịch sử, văn hóa truyền thống của dân tộc; khai mở những tiềm năng của học sinh trong tham gia bảo vệ và phát huy giá trị của các di sản văn hóa. Qua đó, khơi dậy lòng yêu nước, tự hào dân

tộc và ý thức trách nhiệm trong phấn đấu học tập, rèn luyện, trưởng thành trở thành công dân có tri thức, văn hóa; đóng góp tích cực vào sự nghiệp xây dựng, bảo vệ quê hương, đất nước trong kỷ nguyên phát triển mới.

Thực hiện Kế hoạch số 4021/KH-SGDĐT ngày 30/10/2023 của Sở Giáo dục và Đào tạo thành phố Hà Nội về việc tuyên truyền giáo dục di sản văn hóa cho học sinh trên địa bàn thành phố Hà Nội gắn với việc thực hiện Chương trình số 05-Ctr/QU của Quận ủy Hà Đông về bảo tồn và phát huy giá trị làng nghề truyền thống, di tích lịch sử - văn hóa góp phần phát triển kinh tế - xã hội quận Hà Đông giai đoạn 2020 - 2025, Phòng Văn hóa và Thông tin quận Hà Đông, Phòng Kinh tế, Phòng Giáo dục - Đào tạo và các ban, ngành, đơn vị chức năng của quận Hà Đông đã và đang tiếp tục tham mưu cho Quận ủy, Hội đồng nhân dân, UBND quận nâng cao hiệu quả việc xây dựng thương hiệu văn hóa Hà Đông.

Tính từ năm 2020 đến nay, các trường trung học cơ sở trên địa bàn đã tổ chức một số chương trình giáo dục trải nghiệm tại các khu di tích, lịch sử văn hóa của quận, như: dạy học tại thực địa; tổ chức các hoạt động trải nghiệm, tham quan thực tế, sưu tầm tư liệu, thực hiện dự án, hoạt động chăm sóc di sản; hướng dẫn tham quan tìm hiểu di tích cho học sinh của nhà trường. Tổ chức thi đố vui để học, thi hùng biện về văn hóa, di sản của địa phương tại các khu di tích...

Nhân dịp kỷ niệm 80 năm Ngày thành lập Quân đội nhân dân Việt Nam (22/12/1944 - 22/12/2024), 35 năm Ngày hội Quốc phòng toàn dân (22/12/1989 - 22/12/2024) và 120 năm Ngày thành lập quận Hà Đông (06/12/1904 - 06/12/2024), dưới sự chỉ đạo của Quận ủy, UBND quận đã chỉ đạo Phòng Văn hóa Thông tin, Trung tâm Văn hóa Thông tin thể thao, Phòng Giáo dục và Đào tạo quận phối hợp với các ban, ngành chức năng của quận và Hội Cựu chiến binh Quận cùng các cơ quan, đơn vị lực lượng vũ trang

trên địa bàn quận tổ chức thành công chương trình giao lưu văn hóa - thể thao - khoa học - kỹ thuật chào mừng. Trong chương trình đã trưng bày tư liệu, hình ảnh truyền thống lịch sử cách mạng Việt Nam; tuyên truyền kiến thức về biển, đảo Việt Nam và truyền thống Quân đội nhân dân Việt Nam, Lực lượng Cảnh sát biển Việt Nam; thực hành cứu hộ, cứu nạn bảo đảm an toàn trong trường học và cơ quan, đơn vị; thi thiết kế, giới thiệu mô hình, ứng dụng khoa học - công nghệ - kỹ thuật (STEM) với chủ đề “Xây dựng trường học, đơn vị tự quản văn hóa - an toàn - xanh đẹp”; giao lưu văn nghệ, thể thao,... Đặc biệt, đã tổ chức thành công Cuộc thi “Em yêu biển, đảo quê hương” với sự tham gia của 100 thí sinh dự thi và hơn 300 học sinh tham dự là học sinh đến từ 5 trường trung học cơ sở trên địa bàn quận (Lê Hồng Phong, Trần Đăng Ninh, Phú La, Hà Đông và Lê Lợi). Qua chương trình, đã góp phần giáo dục, bồi dưỡng lý tưởng cách mạng, khơi dậy lòng yêu nước, tự hào dân tộc và ý thức trách nhiệm của mỗi người dân nói chung, nhất là học sinh trung học cơ sở trên địa bàn trong học tập, lao động, xây dựng, bảo vệ Tổ quốc trong thời kỳ mới. Quá trình này gắn liền giữa nhiệm vụ giữ gìn, bảo vệ và phát huy giá trị của các di sản văn hóa cho phù hợp với bối cảnh phát triển, hội nhập của Thủ đô và đất nước.

Sau thời gian triển khai thực hiện trên địa bàn quận Hà Đông thông qua một số hoạt động thiết thực, có thể khẳng định, việc đưa di sản văn hóa vào giáo dục trong trường học là một việc làm cần thiết. Nhìn chung, các trường trung học cơ sở, sau khi đưa di sản văn hóa vào giáo dục đã thể hiện rõ hiệu quả trong công tác giáo dục và đào tạo; nâng cao ý thức giữ gìn bảo tồn giá trị lịch sử, văn hóa và phát huy truyền thống quê hương, đất nước cho học sinh. Một số mô hình và phương pháp tiếp cận cho thấy đã mang lại hiệu quả giáo dục rõ rệt đối với học sinh. Học sinh nhiệt tình tham gia vào các hoạt động

trên lớp và trải nghiệm thực tế ngoài lớp học. Với điều kiện sống ở đô thị, nhất là các khu chung cư cao tầng, điều kiện sống chật hẹp, ít giao tiếp với người xung quanh, từ chỗ rất rụt rè, ít nói, nhiều học sinh đã trở nên tự tin trong giao tiếp, trao đổi và trình bày ý kiến với bạn học, thầy cô giáo. Kết quả các em thu được không chỉ là kiến thức mà còn là nhận thức về các giá trị di sản văn hóa và trau dồi các kỹ năng cần thiết, trong đó có kỹ năng sống...

Tuy nhiên, việc đưa di sản văn hóa vào dạy học và tổ chức các hoạt động trải nghiệm cho học sinh cũng còn hạn chế, bất cập, như việc tổ chức tham quan, học tập trải nghiệm tại khu vực di sản văn hóa còn mang tính hình thức, “cưỡi ngựa xem hoa”. Hầu hết, các di tích hay bảo tàng trên địa bàn quận Hà Đông chưa có những chương trình giáo dục di sản văn hóa hấp dẫn. Việc đưa di sản văn hóa vào trong trường học cũng gặp khó khăn nhất định, nhất là trong việc lựa chọn di sản văn hóa để tích hợp vào bài học và thời gian để tổ chức các hoạt động ngoại khóa... Ngoài ra, số lượng trường học tổ chức được các buổi học như trên không nhiều. Theo các trường, việc dạy và học trong những năm qua chỉ mới dừng ở mức như một môn học ngoại khóa, mang tính chất giới thiệu, khái quát; việc sắp xếp thời gian để học các nội dung liên quan đến giáo dục di sản văn hóa còn gặp nhiều khó khăn, bất cập về nội dung, chương trình, thời gian thực hiện...

Những tồn tại, hạn chế ở trên có cả nguyên nhân khách quan và chủ quan. Chủ yếu do nhận thức, trách nhiệm của cả chủ thể và đối tượng giáo dục di sản văn hóa chưa thật đầy đủ, còn có biểu hiện xem nhẹ; chưa có đội ngũ giáo viên thực sự am hiểu và có kinh nghiệm trong lĩnh vực này; nội dung, hình thức giáo dục còn đơn điệu, chưa lôi cuốn người học; công tác phối hợp, hiệp đồng giữa nhà trường, địa phương và các ban quản lý di tích chưa thật chặt chẽ, chưa thành nền nếp thường xuyên.

3. Giải pháp tăng cường giáo dục di sản văn hóa cho học sinh trung học cơ sở trên địa bàn quận Hà Đông

Để nâng cao chất lượng giáo dục di sản văn hóa cho học sinh trung học cơ sở trên địa bàn quận Hà Đông, cần thực hiện đồng bộ một số giải pháp sau:

Một là, nâng cao nhận thức về sự cần thiết của giáo dục di sản văn hóa cho học sinh.

Trước hết, cần tiếp tục đẩy mạnh tuyên truyền, giáo dục thực hiện các chỉ thị, hướng dẫn, kế hoạch các cấp về giáo dục di sản văn hóa cho học sinh. Thông báo số 921/TB-UBND ngày 02/10/2023 của UBND thành phố Hà Nội về Thông báo kết luận của UBND thành phố Hà Nội về việc phê duyệt Đề án Bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa phi vật thể trong danh mục di sản văn hóa phi vật thể quốc gia trên địa bàn thành phố Hà Nội giai đoạn 2023 - 2025, định hướng đến năm 2030; Công văn số 3360/SGDĐT-CTTT-KHCN ngày 15/9/2023 của Sở Giáo dục và Đào tạo về việc hướng dẫn thực hiện nhiệm vụ giáo dục chính trị, công tác học sinh năm học 2023 - 2024; đặc biệt là Kế hoạch số 4021/KH-SGDĐT ngày 30/10/2023 của Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội về việc tuyên truyền giáo dục di sản văn hóa cho học sinh trên địa bàn thành phố Hà Nội. Các chủ thể, lực lượng cần nhận thức sâu sắc việc giáo dục di sản văn hóa phải trở thành môn học chính khóa trong chương trình các môn học của nhà trường. Từ đó, đề cao trách nhiệm trong công tác giáo dục, đào tạo, làm cho học sinh nhận diện được về các di tích, các công trình kiến trúc, lịch sử, bảo tàng, các phòng trưng bày, các nơi thờ tự (đình chùa, miếu mạo, nhà thờ họ, nhà thờ các tôn giáo), công viên, các cảnh quan và các hiện vật lịch sử hay hiện vật văn hóa; hiểu biết về các danh lam thắng cảnh gắn với di tích lịch sử văn hóa.

Hai là, cần lồng ghép, tích hợp những di sản văn hóa trong các bài dạy và học trong nhà trường.

Hiện nay, với sự phát triển nhanh chóng, mạnh mẽ của các phương tiện thông tin đại chúng đã mang sự phong phú, đa dạng về hình thức truyền tin, phổ biến tri thức nhạy bén, tiện ích và đầy hấp dẫn nhưng các bảo tàng, với vai trò là một thiết chế văn hóa đặc thù vẫn không làm hạn chế khả năng cung cấp thông tin, những tri thức chân thực, đáng tin cậy và lý thú từ các giá trị văn hóa vật thể và phi vật thể.

Do vậy, việc sáng tạo các hình thức hoạt động nhằm thu hút học sinh đến tham quan bảo tàng, như: tạo lập không gian văn hóa hấp dẫn, thu hút học sinh, đưa bảo tàng thực sự trở thành “một học đường” giảng dạy trực quan, vừa tham quan bảo tàng vừa được trực tiếp tiếp xúc, trao đổi và giao lưu với các nhân chứng lịch sử (người thực - việc thực). Tổ chức chương trình giáo dục cho học sinh theo chuyên đề trưng bày của bảo tàng. Xây dựng các phòng, các khu vực khám phá tìm hiểu, nghiên cứu riêng cho học sinh. Xây dựng các bộ triển lãm lưu động để đưa hiện vật tới các nhà trường phục vụ học sinh. Tạo môi trường lành mạnh giúp học sinh phát huy truyền thống yêu nước, nâng cao nhận thức, lý tưởng cách mạng, đạo đức trong sáng. Qua đó, giúp học sinh ý thức được trách nhiệm của bản thân với gia đình, dòng họ và xã hội; góp phần nâng cao chất lượng giáo dục toàn diện, phát triển phẩm chất, năng lực cho học sinh. Thông qua chương trình sẽ có cơ hội để điều tra, khảo sát, nghiên cứu, trao đổi cách tiếp cận, cách nhìn, cách xác lập giá trị di sản giúp cho việc tuyên truyền về giá trị di sản được thường xuyên, liên tục. Cần thường xuyên duy trì việc tiếp cận với đời sống của di sản; đưa việc giáo dục di sản vào trong các bài học để có được những hành động đúng đắn với di sản ngay trong cuộc sống đời thường của mỗi học sinh.

Ba là, đa dạng hóa các hình thức tổ chức dạy và học về di sản văn hóa.

Các hoạt động giáo dục di sản văn hóa cần phù hợp với tâm lý lứa tuổi của các em học sinh và giảm thiểu sự hàn lâm hóa kiến thức trong dạy học; tạo nên sự thích thú, say mê tìm tòi của học sinh, thoát khỏi sự gò bó, khuôn mẫu theo các giờ giảng trên lớp trước đây. Tùy điều kiện của từng địa phương và đặc thù của từng trường trung học cơ sở, từng khối lớp mà mỗi trường có một cách tổ chức phù hợp. Phương thức tổ chức dạy học các nội dung di sản văn hóa trong trường trung học cơ sở bao gồm lồng ghép nội dung dạy học di sản văn hóa vào các môn học, hoạt động giáo dục trong chương trình giáo dục phổ thông (nội khóa hoặc ngoại khóa); xây dựng kế hoạch và tổ chức dạy học, các hoạt động văn hóa - văn nghệ, thể dục - thể thao có chủ đề liên quan đến di sản văn hóa có tính chất điển hình và hướng dẫn học sinh tự tìm hiểu, khai thác các nội dung khác của di sản văn hóa thông qua tư liệu, hiện vật; tổ chức các hoạt động giáo dục tại di tích. Hiện nay, các trường trung học cơ sở của quận Hà Đông cần tăng cường các hình thức giáo dục di sản văn hóa tại các di tích.

Bốn là, tổ chức hoạt động giáo dục di sản văn hóa, di tích lịch sử của địa phương.

Khuyến khích các hoạt động trải nghiệm của học sinh để học sinh được tiếp cận trực tiếp với di sản văn hóa, làng nghề truyền thống của quận, trực tiếp tham gia vào các hoạt động lễ hội hoặc một số công đoạn sản xuất sản phẩm truyền thống giúp học sinh hiểu và trân trọng truyền thống lịch sử những giá trị văn hóa địa phương, đây là đặc điểm nổi bật của phương pháp giáo dục trải nghiệm di sản.

Phương pháp này chủ yếu tạo ra nhiều hoạt động liên tiếp cho học sinh khám phá các di sản. Học sinh không phải học thuộc lòng ý nghĩa hay giá trị của mỗi di sản mà các em được rèn luyện óc quan sát, cách miêu tả hay cách phỏng vấn các chủ thể văn hóa về

di sản mà học sinh đang quan tâm. Đồng thời, giúp học sinh làm quen với nhiều phương pháp nghiên cứu, thu thập, thảo luận và xử lý thông tin, trình bày bằng phương thức đa dạng, như: triển lãm, thuyết trình, báo tường, sân khấu học đường... Sự đam mê, chủ động khám phá sẽ dẫn các em đến sự sáng tạo. Thông qua hoạt động trải nghiệm di sản, các em sẽ được rèn luyện nhiều về kỹ năng sống.

Tổ chức các cuộc thi, các hoạt động truyền thống, hoạt động ngoại khóa cho học sinh phổ thông tại bảo tàng. Việc sử dụng nội dung trưng bày của bảo tàng trong việc dạy và học lịch sử sẽ giúp cho các em hiểu bài một cách sâu sắc và thích thú hơn với môn lịch sử... Đổi mới các chương trình tham quan nhằm thu hút, hấp dẫn lứa tuổi học sinh đến bảo tàng, như: tổ chức trò chơi, câu hỏi hấp dẫn, tổ chức thi tìm hiểu lịch sử, văn hóa phù hợp với lứa tuổi học sinh... vừa đáp ứng nhu cầu muốn khám phá của trẻ em, vừa đáp ứng yêu cầu giáo dục của bảo tàng □

Tài liệu tham khảo:

1. Đảng Cộng sản Việt Nam (2021). *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII. Tập I*. H. NXB Chính trị quốc gia Sự thật.
2. Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội (2023). *Kế hoạch số 4021/KH-SGDĐT ngày 30/10/2023 về việc tuyên truyền giáo dục di sản văn hóa cho học sinh trên địa bàn thành phố Hà Nội*.
3. Dương Quỳnh Phương, Đỗ Văn Hảo (2019). *Di sản văn hóa và vấn đề giáo dục di sản văn hóa cho học sinh Trung học phổ thông*. Tạp chí Khoa học Trường Đại học Cần Thơ, tập 55, số chuyên đề khoa học giáo dục.
4. Quốc hội (2011). *Luật Di sản văn hóa* năm 2011.
5. Nguyễn Quang Vinh (2021). *Báo chí với công tác tuyên truyền, quảng bá văn hóa Việt Nam*. Tạp chí Quản lý nhà nước, số 312, tháng 01/2021.
6. *Giáo dục di sản văn hóa trong trường học*. <http://baobaclieu.vn>, ngày 19/7/2021.
7. *Sử dụng di sản văn hóa trong dạy học ở trường phổ thông - phương thức dạy học phát triển các kỹ năng thực hành, năng lực của học sinh*. <https://moet.gov.vn>, ngày 14/9/2021.